

világossá tenni. Stílusa döcögő és sok helyt nehezen érthető. Ennek tulajdonítható, hogy eddig nem vették eléggé figyelembe. De működése mindenestre nagy jelentőségű, mert ő nálunk az első, ki azt vizsgálja: minő viszonyban áll a műretek a maga korához, s mennyiben fejezi ki alkotójának s a nemzetnek szellemét. Ő az első, ki a Winckelmann és Herder gondolatait nálunk kolportálja, s így ő az, ki Kölcseynek útját egyengetve az önálló magyar kritikai és æsthetikai vizsgálódást előkészítette.

És itt, mikor Buczyt mint æsthetikust jellemzi, legkevésbé sem túloz szerzőnk. Művének eredményeit egy újabban megjelent könyv már föl is használta,*) mi a mellett bizonyít, hogy Lázár nem végzett hiába való munkát. Dicséretes szorgalommal kutatta föl adatait, s igyekezett azokat föl is dolgozni. Képet rajzol az akkori irodalmi viszonyokról s a szellemi mozgalmakról, melyekben Buczy részt vett. Visszavisz bennünket abba a korba, csak az a baj, hogy nagyon is közel visz a korhoz. Ha valamely képhez nagyon is közel állunk, nem látunk egyebet, mint színlakat, ezeket persze jól, de a képről nincs áttekintésünk. Így vagyunk Lázárnál is; sok vonást látunk, de nem látjuk a legfőbbeket, sok részletet, de nem összefüggő egészet. Az az érdeme azonban megvan, hogy ő az első, ki a figyelmet Buczyra fordította, s munkásságát behatóan méltatta.

WESZELY ÖDÖN.

Schmidt Attila. Terentius Adelphoe című színművének viszonya görög archetypusaihoz. Budapest, Pallas. 1888. 27 lap.

Schmidt értekezése három részre oszlik. Kissé aphoristikus bevezető észrevételek után dolgozata első részében a Diphilostól kölcsönzött részeket igyekszik definiálni; majd a prologus szavaiból kiindulva a II. felvonás 1. jelenetének első 42 versét állítja Diphiloséinak, mert ez a hely az, hol az ifjú erőszakkal rabolja el a leányt. Ezen, már mások által képviselt nézethez mi is csatlakozhatunk. Terentius, a mint szerző találóan megjegyzi, Menandros vígjátékát életerős jelenettel akarta gazdagítani; ennél fogva kénytelen volt az eredeti főművön változtatásokat eszközölni, melyeket — a mennyire egyáltalában meghatározhatók — Schmidt helyesen tüntet föl. Változtatásainak tökéletlen voltán alapulnak az Adelphoe-ben még tapasztalható contaminatiós nyomok. Itt szerettük volna látni, ha szerző ezen pontot értekezése elrendezésében élesebben tüntette volna fel. Első sorban rendkívül ügyetlennek kell mondanunk azt a chronologiai aránytalanságot, hogy t. i. az

*) Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817. Irta Radnai Rezső. 1889. Olcsó Könyvtár 252. sz.

első felvonásban elmesélt rablás csak a második felvonásban megy szemünk elé, és ezt annál is inkább, ha a szerzővel az u. o. előforduló *iterum*-ot nem a donatusi szemüvegen keresztül nézzük. Továbbá Terentius a Diphilosi jelenetet szóról-szóra átvette, miként azt Schmidt a Prologus alapján Burián-Pozderrel szemben jogosan megjegyzi. Ezen alapszik a II. 1, 39. vers contaminatiós nyoma, melyet Schmidt *Dziatko*-val együtt helyesen contaminatiós nyomúnak ismert el; azonban kevésbé helyesen iparkodik *Regel*-lel ezen szavakat a Terentiusi szöveg kapcsolatába is illőknek mutatni be. A *Klasen* által II. 4, 1. versben és a *Burián-Pozder* által a II. 1, 44. versben föltételezett contaminatiós nyomokat Schmidt helyes kritikai tapintattal utasítja vissza. Saját, contaminatiós nyomra célzó feltevését ő maga is joggal habozva nyilvánítja.

Dissertációjában második részében szerző Menandros néhány ránk maradt töredékét az *Adelphoe* verseivel állítja párhuzamba, mely alkalommal *Klasen* negáló kritikájával szemben konzervatív álláspontra helyezkedik.

A harmadik részben szól a vígjáték azon részéről, hol a latin költő változtatott a görög comœdián, illetve eltért Menandrostól; négy pontot tárgyal: elseje Varro ítéletére vonatkozik, ki Terentius darabja elejét a Menandrosinak fölébe helyezi. Szerző ezen ítéletet csekélyebb változtatásokra vonatkoztatja, melyek által Terentius vígjátéka előnyösen különbözött volna a Menandrosétól; ez lehetséges, de meg nem bizonyítható. Két további pontot szerző csak röviden érint. Fontos azonban az utolsó pont; Donatus ugyanis a 938. vershez ezt jegyzi meg: *apud Menandrum senex de nuptiis non gravatur*. Régebben ezt a megjegyzést akként értelmezték, hogy Menandrosnál az egész házassági ajánlat elmaradt; de ez értelmezés nyelvi szempontból lehetetlen és Schmidt úr is röviden bánik el vele. Találó érvekkel *Fielitz* hypothesisét is visszautasítja, ki az egész felvonást rossz terentiusi toldásnak tartja. De helytelenül opponál *Dziatko*-nak a 940. vershez való megjegyzéséhez. E szavak: *promisi ego illis* egy Terentius darabjába bele nem illő motivumot tartalmaznak, Aeschinosnak könnyedén oda vetett hazugságaképpen sem foghatók fel. Szerintem Donatus hallgatása daczára is *Dziatko*-nak igaza van, ha úgy vélekedik, hogy Aeschinos a görög eredeti ezen jelenetében jelentékenyebb szerepet játszott, a mi — hozzá tehetem — kiválóképpen illik a darab pædagogiai alapmotivumához; még házasságra is elhatározza magát elkényeztetett fia kedvéért az elnéző atya! Aeschinos esedező „mi pater“-ei e jelenetben Miciót ezenkívül még kétszer bírják engedékenységre.

Egészben véve szerző mégis — a *dimidiatus Menandros* megvetőivel jogosan reagálva — Terentiust utánozó tulajdonságában túlságos

kedvezően mutatja be. Horatiusnak általa idézett ítélete semmi esetre sem vonatkozatható Terentius utánzói működésére; Lessing dicséretéből is több háramlik Menandrosra, mint a római íróra.

Schmidt értekezése épen nem gazdag új eredményekben; ellenben az újabb irodalomnak lelkiismeretes felhasználását dicsérni lehet. — A nyomtatás kellő gondosságra nem vall. Dr. ZIEHEN GYULA.

Dr. Csengeri János Jegyzetek Homeros Iliasához. Saját szemelvényes kiadása szerint írta —. Magyarázó képekkel. A homerosi alaktan vázlatával. Budapest, 1888. Eggenberger. Ára 1 frt 40 kr. VI, 248 l.

Már néhány éve, hogy dr. Csengeri az E. Ph. K.-ben az általa felállított ú. n. «Párhuzamos idézetek» cz. rovatban Homerosnak és egyéb görög és latin költőnek kifejezéseit többnyire igen sikerülten magyar kifejezésekkel szokta szembe állítani. Utoljára az épen említett folyóirat XI. évf. június—októberi füzetében közölt újabb «Párhuzamos idézetek»-et,*) úgy hogy már akkor bizonyosak voltunk abban, hogy hirdetett jegyzetei Homeros Iliasához ha más újat nem is, legalább a nálunk Ponor Thewrewk Emil által inaugurált irányban hasznavehető, sőt becses adalékokat fognak tartalmazni. De reméltük akkor, hogy e jegyzetekben nem csak a párhuzamos idézésnek tendenciája fog nyilvánulni, hanem hogy fogunk akadni másra is, mire elismerésünket tartózkodás nélkül kimondhatni fogjuk.

Azonban őszinte sajnálattal kénytelen vagyok megvallani, hogy az előttem fekvő könyv annak a várakozásnak, melyet hozzá fűztünk, nem felel meg. Igaz, hogy Csengeri eddigelé csak a kitűnő fordító szerepében mutatta be magát, szorosabb philologiai munkásában még nem, — mégis azon jó hírével fogva, melynek az irodalomban örvend, méltán behatóbb és lelkiismeretesebb munkát reménylettünk. — Mielőtt azonban kifogásaimra áttérnék, hadd emeljem ki azt, mi Cs. könyvében igazán jó.

Önállósága csupán a legtöbbször Arany, Petőfi, Vörösmarty s a népköltési gyűjteményekből szedett parallelhelyek szorgalmas összehalmozásában mutatkozik. Itt nyilvánul amaz érdeme, mely a könyv hibáit ha nem is ellensúlyozza, legalább ideig-óráig elnézeti velünk. E nemből vannak olyan jegyzetei, melyeket minden ezentúl megjelenő magyar jegyzetű Homeroskiadásba bátran fel lehet venni. Ezek a követ-

*) Azóta, hogy e sorokat írtam, újabb párhuzamos idézetek sora jelent meg tőle a Közlöny e. i. évf. februári és márcziusi füzetében.